

РЕЦЕНЗІЯ
на дисертаційне дослідження
Соколоюка Михайла Анатолійовича
«Нейропсихологічна детермінація та психосоматична
обумовленість реабілітаційного потенціалу пацієнтів
онкологічного профілю»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
за спеціальністю 053 "Психологія"

Актуальність теми «Нейропсихологічна детермінація та психосоматична обумовленість реабілітаційного потенціалу пацієнтів онкологічного профілю» обумовлена глобальним зростанням захворюваності. Сучасний міждисциплінарний підхід зміщує фокус із суто медичного лікування на психологічний супровід, оскільки рак суттєво порушує когнітивну діяльність та емоційний баланс пацієнтів. Важливу роль у прогнозуванні перебігу хвороби відіграє психосоматичний аспект, зокрема регуляція стресу та взаємодія нервової, імунної й ендокринної систем.

Особливу проблему становить когнітивна дисфункція, яка може передувати хворобі або виникати внаслідок хіміо- та радіотерапії. Цей феномен, відомий як «хемомозок», виявляється у порушеннях пам'яті й уваги, причому від 35% до 75% пацієнтів мають такі розлади ще до початку терапії, що суттєво обмежує їхнє соціальне та професійне життя. Крім того, на прогресування патології негативно впливає хронічний стрес, який через підвищення рівня кортизолу спричиняє імуносупресію та метастазування, тоді як короткочасний гострий стрес, навпаки, може активувати імунітет.

Для успішного відновлення необхідна багатофакторна оцінка реабілітаційного потенціалу, що за моделлю Нагі включає аналіз фізичних, когнітивних, емоційних та соціальних характеристик людини. Пацієнти з високою психологічною резилієнтністю, розвиненою саморегуляцією та

ефективними копінг-стратегіями демонструють значно кращі результати. У цьому контексті особливого значення набуває саноцентричний підхід та концепція салютогенезу Антоновського, які орієнтують на зміцнення внутрішніх ресурсів і почуття когерентності для успішної адаптації до хвороби.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано в рамках наукової тематики кафедри диференціальної і спеціальної психології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова «Дослідження психологічного здоров'я особистості: саноцентричний підхід» (державний реєстраційний номер 0122U000260). Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (Протокол № 4 від 14 листопада 2023 року).

Практичне значення дослідження полягає в тому, що отримані результати були використані для розробки психодіагностичного комплексу для оцінки реабілітаційного потенціалу онкологічних пацієнтів; практичні рекомендації щодо психологічного супроводу з урахуванням когнітивного та емоційного статусу хворих на різних стадіях захворювання; індивідуалізовані реабілітаційні стратегії на основі чотирирівневої моделі реабілітаційного потенціалу.

Результати дослідження були впроваджені в науково-дослідницьку й практичну діяльність факультету психології і соціальної роботи ОНУ імені І.І. Мечникова (довідка «Акт впровадження» № 09-01-751 від 29.04.2026 р.); Національного медичного університету імені О.О. Богомольця (довідка «Акт впровадження» № 13-ЗМП-Д від 21.01.2026); ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика» (довідка «Акт впровадження» № 074/01/26 від 19.03.2026 р.); до роботи ГО «Асоціація з медичної та психологічної реабілітації» (довідка «Акт впровадження» № 4 від 13.02.2026).

Наукова новизна отриманих результатів дисертаційного дослідження полягає в наступному:

- концептуалізовано та емпірично досліджено феномен нейропсихологічної детермінації та психосоматичної обумовленості реабілітаційного потенціалу онкологічних пацієнтів. Вперше системно досліджено взаємозв'язок між когнітивним функціонуванням, психосоматичними станами та реабілітаційним потенціалом, що дозволяє уточнити механізми адаптації пацієнтів до онкологічного діагнозу.

- систематизовано та уточнено зміст наукових понять «реабілітаційний потенціал» та його нейропсихологічні й психосоматичні кореляти. Запропоновано розширену концепцію реабілітаційного потенціалу, що охоплює когнітивні, емоційні, мотиваційні, соціально-комунікативні та тілесні компоненти, визначено їхній взаємозв'язок та вплив на реабілітаційні траєкторії пацієнтів.

- розроблено каузальну системну модель детермінації реабілітаційного потенціалу онкологічних пацієнтів. У моделі інтегровано ключові когнітивні та психосоматичні фактори, що впливають на процеси адаптації, відновлення та соціальної реінтеграції. Встановлено, що баланс між нейрокогнітивним статусом, психоемоційною стійкістю та фізичним станом визначає загальний рівень реабілітаційного потенціалу.

- розкрито структурні особливості впливу хронічного стресу на нейрокогнітивне функціонування онкологічних пацієнтів. Встановлено, що пацієнти з високим рівнем стресу демонструють зниження виконавчих функцій, уваги та робочої пам'яті, що суттєво впливає на їхню здатність дотримуватися реабілітаційних програм та ефективно взаємодіяти з медичним персоналом.

- визначено гендерні відмінності у процесах адаптації та когнітивних реакціях на онкологічне захворювання. Виявлено, що чоловіки частіше демонструють високий рівень когнітивного навантаження, прояви емоційної ригідності та підвищену активність у фронтальних зонах мозку, що може

впливати на їхню мотивацію до реабілітації. Натомість жінки частіше використовують адаптивні копінг-стратегії, але демонструють вищий рівень емоційної лабільності, що потребує додаткової психологічної підтримки.

- встановлено, що зниження виконавчих функцій та когнітивної гнучкості у поєднанні з високим рівнем психосоматичних скарг (хронічна втома, больовий синдром, соматичні прояви тривоги) корелює зі зниженням прихильності до терапії та загального рівня реабілітаційного потенціалу.

- доведено, що індивідуалізація реабілітаційних стратегій на основі когнітивно-емоційного профілю пацієнта значно підвищує ефективність лікування. Використання персоналізованих втручань, таких як когнітивний тренінг, емоційно-орієнтовані терапевтичні підходи та нейропсихологічна підтримка, сприяє покращенню загального рівня функціонування пацієнтів та їхнього життєвого комфорту.

Ступінь обґрунтованості положень і висновків дослідження.

Дисертація Соколюка М.А. містить обґрунтовані та логічно структуровані твердження і висновки. Мета і завдання дослідження, окреслені у вступі роботи, були успішно реалізовані завдяки застосуванню комплексного підходу, що поєднує загальнонаукові та спеціальні методи пізнання. Основа дослідження включає широкий спектр наукових джерел як вітчизняних, так і зарубіжних авторів. Усе це підтверджує, що дисертаційна робота має наукову новизну та є завершеним виконанням дослідженням.

Дисертаційна робота Соколюка М.А. є результатом самостійних досліджень здобувачки і не містить ознак порушення норм академічної доброчесності.

Все це дозволяє стверджувати, що дана дисертаційна робота має дійсно наукову новизну, є завершеним, самостійно виконаним дисертантом дослідженням. До побажань та зауважень можна віднести:

1. Дослідження адаптаційних характеристик осіб, що перебувають в умовах хронічного стресу, виявляють, що рівень психологічної адаптивності є не статичною рисою, а динамічною характеристикою, чутливою до

інтенсивності та тривалості стресорної дії. У дисертації показано прогресивне зниження активної копінг-стратегії від ГП до ГПал, що інтерпретується як виснаження адаптивного ресурсу. Чи розглядав здобувач можливість розмежування між первинним виснаженням адаптивного ресурсу та вторинною адаптивною трансформацією копіngu, як свідомою переорієнтацією на стратегії прийняття, що також може виявлятися як зниження «активної боротьби», але має принципово інший прогностичний зміст?

2. У роботах, присвячених дихальним психотехнікам як інструменту регуляції емоційних станів, показано, що цілеспрямоване застосування технік уповільненого дихання знижує нейротизм і тривожність незалежно від характеру стресового навантаження. У дисертації дихальні та інші саморегуляційні техніки фігурують у розділі практичних рекомендацій у загальному переліку інтервенцій, проте конкретні психотехнічні підходи не диференційовані за клінічними групами. Як здобувач обґрунтовує вибір і дозування психотехнічних інтервенцій саморегуляції для кожної з трьох груп — з урахуванням виявлених відмінностей у нейрокогнітивному профілі та ЕЕГ-паттернах?

3. Дослідження адаптаційних характеристик осіб, що перебувають в умовах тривалого хронічного стресу, зокрема в умовах війни, виявляють специфічну картину: порушення емоційної регуляції, зниження соціально-психологічної адаптивності та трансформацію ціннісно-смислової сфери виступають системними ефектами хронічної стресової експозиції. Онкологічне захворювання є зіставним за інтенсивністю хронічним стресором. Однак у дисертації не обговорюється питання про те, якою мірою виявлені психосоматичні та нейрокогнітивні зміни є специфічними для онкологічної популяції, а якою є загальними феноменами хронічного стресу будь-якої природи. Чи планує здобувач у перспективі порівняльне дослідження, що дозволило б розмежувати нозоспецифічні та загальностресові компоненти виявлених профілів?

Зазначені зауваження носять характер побажань і не знижують загальної позитивної оцінки наукового дослідження.

Дисертація Соколюка Михайла Анатолійовича «Нейропсихологічна детермінація та психосоматична обумовленість реабілітаційного потенціалу пацієнтів онкологічного профілю» є завершеною науковою працею. За актуальністю, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням отриманих результатів, обґрунтованістю наукових висновків, їх достовірністю, якістю оформлення відповідає вимогам нормативних актів щодо дисертацій, зокрема «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 року № 44 зі змінами внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022 року та №502 від 19.05.2023 року, а її автор Соколюк Михайло Анатолійович, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія.

Рецензент:

кандидат психологічних наук, професор,
професор кафедри психодіагностики
та клінічної психології

Одеського національного
університету імені І.І. Мечникова

Маргарита КРЕМЕНЧУЦЬКА

